

2. Hrytsenko, T.B. 2010. *Ukrayins'ka mova za profesiynym spryamuvanniam [Ukrainian language for Professional direction]*. Kyiv: CUL.
3. Zahnitko, A. P. 2010. *Ukrainske dilove movlennia. Fakhove i nefakhove spilkuvannia [Ukrainian Business Broadcasting. Professional and non-professional communication]*. Donetsk: LLC "VKF" BAO ".
4. Matsyuk, Z., Stankevych, N. 2008. *Ukrayins'ka mova profesiynoho spilkuvannya [Ukrainian language of professional communication]*. Type 2. Kiev: Karavela.
5. Mozhovyy, V. I. 2006. *Ukrayins'ka mova u profesiynomu spilkuvanni. Modul'nyy kurs [Ukrainian language in Professional Communication. Modular course]*. Kyiv: Center for Educational Literature.
6. Shevchuk, S.V., Klymenko, I.V. 2010. *Ukrayins'ka mova za profesiynym spryamuvanniam [Ukrainian language for Professional direction]*. Kyiv: Alerta.
7. Bilodid, I.K., ed. 1970–1980. *Slovyk ukrayins'koyi movy : v 11 t [Dictionary of the Ukrainian language: 11 v]*. Kyiv: Naukova dumka.
8. Ponomariv, O. 2001. *Kul'tura slova: Movnostylistychni [Word Culture: Linguistic Styles]*. 2nd species, stereotype. Kyiv: Lybid.

УДК [008:37:7]:165.195(045)

DOI:10.31339/2617-0833-2019-2(27)-2-90-95

КУЛЬТУРА, ОСВІТА І СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО В ДУХОВНОМУ ДОСВІДІ ОСОБИСТОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Товтин Н.І.

CULTURE, EDUCATION AND MODERN ART IN THE SPIRITUAL EXPERIENCE OF THE PERSONALITY OF THE UKRAINIAN SOCIETY

Tovtyn Nadiya

В статті розглядається проблема ролі освіти та сучасного мистецтва, у першу чергу, в житті соціально активної його частини – молоді. Спираючись на поняття духовності, в роботі обстоюється специфічна роль мистецтва у духовному формуванні особистості. Досліджуються причини втрати в суспільстві інтересу до сучасного мистецтва, серед яких згадуються звертання до класичної спадщини і фольклорних традицій.

Освіта і мистецтво ХХ – ХХІ ст. пов'язані з швидким, ритмічним темпом суспільного розвитку, загостренням соціальних протиріч внаслідок еволюції науково-технічного прогресу. Відчуття належності до культури великої країни, що вписано в європейський контекст, є найпродуктивнішим заходом виховання інтелектуального потенціалу незалежної України. Саме цей підхід сприятиме формуванню всебічно розвиненої особистості, яка має жити і працювати в умовах третього тисячоліття.

Ключові слова: мистецтво, гуманізм, книга, телебачення, кіномистецтво.

The article deals with the problem of educational role and modern art in social life, firstly, in the life of its socially active part – the youth. Following spiritual notions, the specific role of art and spiritual formation of individuality is defended in the work, reasons of social loss of interest to modern art are investigated, among them appeal to classical heritage and folklore traditions are mentioned.

XX – XXI-th century Education and art are connected with rapid, rhythmical movement of social development, escalation of controversy. Due to evolutionary scientific progress. Having felt the belonging to the culture of great country, which is integrated into European content, is the most

productive means intellectual potential upbringing of indepeudent Ukraine. The very approach will assist the formation of all-rounded development of individual, who onght to live in the eeds of third Millemium.

Key words: *art, humanism, book, television, cinema.*

Становлення України як сучасної цивілізованої демократичної держави може відбутися за умов, коли високорозвиненою буде наша культура, де важливим чинником постане духовне начало особистості. Система освіти та мистецтва в сучасному світі повинні бути одним із найважливіших факторів подолання проблеми суспільного та духовного розвитку особистості.

Ми увійшли в третє тисячоліття з новими думками, новими ідеями і новими знаннями, які штовхають нас уперед із зростаючою швидкістю. Спостерігаємо, як наш світогляд і розум постійно формують цілком нові моделі розуміння того, що нещодавно було екстраординарним. Кінець XX – початок XXI століття характеризується посиленою зацікавленістю до різноманітних процесів формування духовного світу особистості, національної ментальності тощо. В цьому контексті особливу увагу привертає культурологічне осмислення особистості як центральної субстанції сучасного українського суспільства.

Метою даної статті є обґрунтування взаємопов'язаних й взаємозалежних між собою таких поширених понять як «культура», «освіта» та визначальної ролі сучасного мистецтва в контексті духовного досвіду особистості.

Найпершим таким поняттям є поняття культури. На сьогоднішній день важко віднайти інше поняття, котре мало б стільки різних відтінків смислу і вживалося так часто. У повсякденному житті ми зустрічаємося з ним на кожному кроці – в пресі, по радіо і телебаченню, у вуличному натовпі. У промовах громадянських та державних діячів раз у раз лунають нарікання на занепад культури, заклики до її відродження та піднесення, вимоги створити умови для розвитку культури тощо. При цьому поняття «культура» переважно асоціюється або з чемністю та освіченістю, або зі сферою функціонування соціокультурних інститутів ідеології, моралі, релігії, мистецтва, або ж обмежується лише мистецтвом та релігією. Тобто, культура тут слугує характеристикою поняттям культурності, освіченості, вихованості, причетності до релігійної віри та мистецтва.

Отже – повсякденною свідомістю особистості культура сприймається як сукупність духовних цінностей. Проте і в науковому вжитку, як одне з фундаментальних понять соціально-гуманітарного пізнання, поняття культури при всій складності та різноманітні підходів до його розуміння найчастіше визначає комплекс духовного життя людини та суспільства. Тобто, простежується певна загальна тенденція його осмислення як повсякденною, так і науково-теоретичною свідомістю. Ця тенденція концентрується в розумінні культури як утворення духовного, як такого, що підвладне людському духу і є його проявом [5, 8-9].

Можна погодитись, що проблема вищої освіти у контексті культурології, культурологічних знань існують в Європі приблизно з XVII ст., коли поряд із традиційними церковними школами створювалися інші – відкрвалися школи для представників різних верств та різного віку. Школами нового типу були перші європейські університети. Вони позначили новий етап у культурному розвитку європейських держав. Уже тоді, а особливо в епоху Просвітництва, поняття «культурний» і «безкультурний» сприймалися як «освічений» чи «неосвічений». У XVIII ст. після наукового обґрунтування поняття «культура» науковці значну увагу приділяли дослідженням її категоріального апарату.

В багатофункціональній системі освіти виділяється духовно-творча функція, яка є характерною і для мистецтва. Під духовністю розуміється особливий вимір людського буття, який виявляється у процесі самовизнання, самовизначення, самоформування і саморозвитку в навколишньому світі.

Отже, освіта, культура і мистецтво повинні стати визначальним джерелом формування нових поглядів, теорій, концепцій, які спроможні докорінно змінити менталітет українського суспільства.

Серед чисельних проблем, що постають перед нашим суспільством, однією з головних є проблема духовного відродження – відродження традиційних цінностей і норм культури та засвоєння їх суспільством з тим, щоб вони були спроможні відігравати регулятивні функції у стосунках між людьми. Суспільство відчуває дефіцит людяності, добра, краси. За цих умов наукове дослідження духовного світу людини, пізнання генези духовності та умов формування особистості є і завжди буде невідкладною потребою українського суспільства.

Духовне формування особистості – це розвиток в її насиченому художньо-культурному просторі. Цей процес визначається чисельними факторами, вирішальними з яких є вплив сім'ї, освіти та релігії. Жодним з них не можна нехтувати, адже наслідки можуть бути небажаними.

Поняття духовності в культурі вкрай багате та насичене, проте серед всіх існуючих його інтерпретацій нас цікавить саме філософський його аспект. Виходячи з філософського підходу до духовності, запропонованого у російській філософії Срібного Віку, під цим терміном ми розуміємо відображення сплаву духовно розвинутих почуттів, які народжуються при формуванні моральних цінностей.

Серед чисельних концепцій духовності виділяється вчення російського філософа І. О. Ільїна, який визначав духовність, як «любов, що включає в себе добро, волю, красу, совість і шляхетність». Розкриваючи ці поняття, він писав: «Велике йде з середини, від серцевого споглядання, з глибини – від безмежної та всеохоплюючої любові, від таємничої духовності інстинкту, від розуму, від очищеної уяви» [4, с. 39]. І. О. Ільїн наполягав на тому, що треба навчити людину любити: «Там, де народжується любов, кінчається байдужість, млявість, неухважність і нудьга» [4, с. 198].

В основі переживань, які породжують почуття справедливості, щастя, на думку І.О.Ільїна, лежить добро. «Щоб оцінити добро та досягнути його культурне значення, треба самому випробувати його» [6, с. 310]. «Це велике щастя відчути у своєму серці вогонь добра і дати йому волю до життя. В цю мить, в цю годину людина знаходить у собі своє найкраще, спів свого серця, перетворення свого інстинкту, розкривається її глибина, розширюється обрій її самовідчуття» [4, с. 311].

І. О. Ільїн покладав великі сподівання на мистецтво, яке, в кращих своїх зразках, як ні що інше, здатне безпосередньо передати відчуття гармонії, добра і краси. Проте сучасне мистецтво вочевидь не справляється з цим своїм завданням, наслідком чого є як криза самого мистецтва, так і втрата мистецтвом, а тим самим і його творцями, авторитету, завойованого в попередні роки принциповим відстоюванням високих ідеалів, мужньою боротьбою за правду.

Актуальність звернення до мистецтва як до джерела духовності у сьогоденній ситуації не потребує обговорення. Генезис духовності засвідчує одночасне становлення людини як духовної істоти і відображення цього процесу в філософських поняттях, релігійних символах і творах мистецтва. Вони важливі саме тим, що відіграють творчу роль у духовній культурі: спираючись на ці духовні знаряддя, людина глибоко осмислює своє положення у світі, замислюється над змістом свого життя.

Народження поняття буття як трансцендентного не тільки відкрило людині небачені обрії духовності, але і принесло з собою нові проблеми: необхідність співвіднесення трансцендентного та іманентного, сушого і буття, буття і мислення, вирішення проблеми взаємин тіла, душі і духу, людини і Бога, світу і Бога і т.д. Вся духовна культура намагається вирішити ці задачі і зняти опозиції, які, зрештою, і є її рушійною силою. З розуміння духовного як духу народжується етика, чеснотами якої стають споглядання трансцендентного, безпристрасність, відчуженість і т.д. Виникає новий ідеал святості.

Процес духовної творчості в історії культури розбивається на три основні потоки: релігію, філософію і мистецтво. Феномен духовного реалізується в цих трьох сферах специфічним образом, спираючись на різні сутнісні сили людини, її здатності і потенції. Духовне є трансформацією людини до духовної особистості, яка стає неможливою без «точок опори», символів релігії, образів мистецтва і метафізичних понять філософії, спираючись на які свідомість здатна до самоочищення [1, с. 311].

За всіма формами і проявами в культурі феномена духовності простежується інваріант – духовний архетип людства, який можна представити у вигляді рівностороннього трикутника, вершинами якого будуть Істина, Добро і Краса. Провівши коло і з'єднавши ці вершини, одержуємо Любов. Коло, взяте як ціле визначається як Буття, Єдине, Благо, Бог – у залежності від традиції і символів, які вона використовує.

Духовне – вищий продукт життя, яке приходить до самоусвідомлення і зростання в людині. Сутність людини розгортається, проходячи етапи трансцендування свого наявного буття, але трансцендування, яке не зачіпає глибини екзистенціального буття людини, буде лише порожньою фразою.

Крім визначення основних сфер реалізації духовних феноменів і сутнісних характеристик духовності (трансценденція, екзистенція), поняття духовного можна виявити і спробувати описати з точки зору його якісного наповнення. До нього можна віднести людяність, любов, совість, творчість, толерантність та ін. Саме ці прояви духовного пронизують сферу мистецтва, яка присутня у всіх культурах.

Саме з мистецтва виростає справжній гуманізм, який є сутнісною характеристикою духовного феномена. Моральність тому сутнісно пов'язана з духовним і є однією з форм його прояву. Моральність «моральна» лише тоді, коли вона народжується з глибини духовного. У духовному світі щось здобувається лише через самовіддачу і жертву.

Отже, мистецтво, як ніщо інше, здатне розкривати ідеали Добра і Краси. Саме ті ідеали, яких нам так не вистачає у повсякденному житті. Проте саме мистецтво опинилося сьогодні у занедбаному стані, його здобутки мало цікавлять потенційного глядача або слухача.

Однією з виразних ознак кризового стану нашої культури часто називають стрімке падіння в суспільстві інтересу до мистецтва і до книги як до джерела пізнавальної та естетичної інформації, особливо, з боку молоді. Загалом погоджуючись із цим, однак, не можна погодитися з твердженням, що такий стан речей зумовлений головно соціально-економічними змінами, що відбуваються в суспільстві (книга дорожчає, купівельна спроможність донедавна найбільш активних покупців-читачів катастрофічно падає; структура читацьких потреб якісно змінюється та ін.).

Насправді причини помітного згасання інтересу до мистецтва з боку молодого покоління мають складнішу природу. За нових обставин життя і правил гри у суспільстві ринкових відносин вільного часу в людей – тих людей, хто активно «відбувається» у різних сферах суспільного життя – стало значно менше, суттєво змінився його зміст.

Сьогодні через підвищення інтенсивності й збільшення тривалості робочого дня (маємо на увазі і тих, хто працює, і тих хто навчається, і особливо тих, хто водночас навчається і працює) основна мета проведення дозвілля пов'язується передовсім з елементарним відпочинком, релаксацією, а не з посиленням самовдосконаленням та саморозвитком. Читання серйозної літератури, перегляд серйозних фільмів та театральних вистав, відвідування мистецьких виставок та вернісажів вимагає напруженої праці розуму, самостійної роботи над собою і, не в останню чергу, часу, якого так бракує у сучасному темпі життя. Тоді постає проблема вибору: або обрати книгу, проте не надто складну, а читання перетворити на супутнє заняття, яке не повинно потребувати ані особливих зусиль, ані особливої роботи розуму та уваги; або надати перевагу телебаченню, відео: жодних зусиль і принагідне задоволення інформаційних (а якщо пощастить, й естетичних) потреб.

Соціологічні дослідження показують: що активніше аудіовізуальна культура входить у життя суспільства, надто – у життя його найбільш мобільної, гнучкої, здатної швидко вбирати все нове частини – молоді, тим суттєвіше зменшується час звертання до друкованих текстів, тим важче книзі зберігати за собою місце одного з лідерів засобів масової і спеціальної комунікації [6].

Протистояння «телебачення-книга» з'явилося не вчора. Ще в середині 60-х рр. воно стало предметом бурхливого обговорення у колах фахівців. Тоді відомий французький вчений Р. Ескарні виділив три типи взаємовідносин між аудіовізуальною та книжковою культурою у суспільстві. Перший він назвав європейським, пов'язуючи його з абсолютним переважанням елітарної «книжкової» культури над популярною «аудіовізуальною». Другий визначив як американський, такий, що характеризується помітною перевагою телебачення, хоч у ньому потужно представлено й книжкове виробництво. Третій тип стосунків, поширений, на думку вченого, переважно в країнах, що розвиваються, передбачає домінування телебачення над книгою [3].

Особливої гостроти сьогодні окресленій опозиції надає підсилення її такими потужними суперниками «книжкової культури», як «нові медіа». З появою Інтернету, мультимедіальних засобів комунікації, електронних книжок (які від традиційної книги успадкували хіба що ключове слово для термінів) все частіше ставиться під сумнів здатність друкованих видань задовольнити інформаційні потреби суспільства.

Існує думка, що, можливо, час традиційній книзі поступитися місцем новочасним виявам технократичної революції у системі масових комунікацій. Можливо, такий стан речей спричинено повною функціональною неспроможністю книги, яка сьогодні зі своєю нібито простою організацією стає вже мало не анахронізмом і доживає останні дні. Читання ж, як спосіб трансляції інформації, не витримує суперництва із сучасними надпотужними аудіовізуальними комунікаційними каналами.

Песимістичні прогнози щодо втрати книгою її функціональної «міцності», щодо сумного майбутнього книги, бодай близького, при уважнішому аналізі видаються дещо передчасними. Підстави для все ж таки оптимістичних сподівань дає сама книга. Адже зв'язки людини з книгою багатопланові і досить складні. Вони не обмежуються лише матеріальною зацікавленістю. При спілкуванні людини з книгою зачіпаються такі глибинні прошарки свідомості й підсвідомості, розгортаються такі складні ланцюжки зв'язків та опосередкувань, які не піддаються аналізу навіть з боку науки. Книга як геніальний витвір людства виступає ніби природнім продовженням людини – і дорослої, і дитини, максимально наближеним до неї не просто предметом – «товаришем», який дарує радість інтимного, особистого духовного спілкування зі словом, з мистецтвом його графічної інтерпретації.

Тому намагання повністю замінити традиційну книгу «у всій її олюдненій значущості» технікою означає змінити природу самої людини. Молодь, яка логікою життя призначена бути новатором, у пошуках нового і незвіданого природно звертатиметься до новочасних джерел пізнання, по-молодечому відкидаючи і заперечуючи традиційні [2].

Таким чином, вивчення органічних взаємозв'язків культури і освіти з сучасним мистецтвом та його видовим різновидом є предметом постійних дискусій і досліджень. Динаміка цих взаємозв'язків, які визначають періодизацію сучасного мистецтва на тому чи іншому етапі в контексті розвитку освіти і культури, будуть предметом наших подальших наукових студій в наступній статті даного видання.

Список використаних джерел

1. Бибихин В. В. Язык философии / В. В. Бибихин. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1993. – 416 с.
2. Добринська Н. Яку культуру молодь обирає і яку культуру втілює ? / Н. Добринська // Вісник МАУП. - 1998. - № 4-5 – С.4.

3. Дьячкова О. Фестивальні палімпсести / О. Дьячкова // Критика. –2001. – №10. – С. 29-31.
4. Ильин И. А. Собрание сочинений / И. А. Ильин. – М: Русская книга, 1993. – 400с.
5. КУЛЬТУРА – МИСТЕЦТВО – ОСВІТА: науково-методичний збірник / ред. кол.: В. В. Белікова, І. В. Могілей, О. І. Шрамко. – К.: Гроно, 2005. – Вип. 1. – 96 с.
6. Огар Е. Аудіовізуальна та книжкова культура в житті сучасної молоді: протистояння чи компроміс / Е. Огар // Вісник МАУП. – 1998. – №4-5. – С.4.

References

1. Vybykhyn, V. V. 1993. *Yazyk fylosofyy [Language of Philosophy]*. Moscow: Publishing Group «Prohress».
2. Dobryns'ka, N., 1998. Yaku kul'turu molod' obyraye i yaku kul'turu vtilyuye ? [What kind of culture does he youth choose what kind of culture does it embody?]. *MAUP Bulletin*, 4-5, p. 4.
3. D'yachkova, O., 2001. Festyval'ni palimpsesty [Festival Palimpsests]. *Criticism*, 10, pp.29-31.
4. Yl'yn, Y. A. 1993. *Sobranye sochynenyu [Collected Works]*. Moscow: Russian book.
5. Byelikova, V. V., Mohiley, I. V., Shramko, O. I., ed., 2005. *KUL'TURA – MYSTETSTVO – OSVITA [CULTURE - ARTS - EDUCATION]*, 1. Kiev: Grono.
6. Ohar, E. 1998. *Audiovizual'na ta knyzhkova kul'tura v zhytti suchasnoyi molodi: protystoyannya chy kompromis [Audiovisual and book culture in the life of contemporary youth: confrontation or compromise]*. *MAUP Bulletin*, 4-5, p. 4.

УДК 159.923.2:378.011.3-052

DOI:10.31339/2617-0833-2019-2(27)-2-95-100

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НОВИХ УМОВ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Щербан Т. Д., Гоблик В.В., Павлик М.А.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF STUDENTS' ADAPTATION TO THE NEW CONDITIONS OF EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Scherban Tetyana, Hobylyk Volodymyr, Pavlyk Marta

Важливими умовами повноцінного розвитку людини є її здатність самостійно визначати свій життєвий шлях і досягати поставлених цілей. Особистість може бути поступлива до думки більшості, часто схильна до того, що погоджується, не виражає супротиву груповому тиску. Особливо чутливою до таких процесів є першокурсники. Цей етап пов'язаний не тільки з адаптацією особистості до нових соціальних умов, до нової соціальної групи, але і характеризується розвитком особистісної зрілості, усвідомленням себе як суб'єкта який заслуговує на повагу.

Діагностичне дослідження дало можливість констатувати наявність достатньо високого рівня конформності у першокурсників, виокремити гендерні відмінності чинників конформної поведінки. Результати дослідження можуть бути використані практичними психологами закладів вищої освіти для корекції конформної поведінки студентів, для розвитку їх особистості.

Ключові слова: адаптація, психологічні особливості адаптації, першокурсники, конформність, конформна поведінка, самоповага.

The ability to determine one's life path and achieve the set goals independently, is an important condition for a healthy development of a person. However, a person can be compliant

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>